Ida Leśnikowska-Matusiak
Aneta Wnuk
Instytut Transportu Samochodowego

NOWE IDEE EDUKACYJNE A EDUKACJA DZIECI I MŁODZIEŻY W ZAKRESIE BEZPIECZEŃSTWA RUCHU DROGOWEGO

Zmiany, jakie obecnie dokonują się w oświacie wymagają zrewidowania dotychczasowych metod i form wychowania komunikacyjnego dzieci i młodzieży, a także odpowiedniego przygotowania nauczycieli do pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych (z niepełnosprawnościami) oraz z młodzieżą. Należy także zintensyfikować dotychczasowe działania edukacyjne w odniesieniu do takich uczniów, gdyż do tej pory byli oni, w przeciwieństwie do dzieci w młodszym wieku szkolnym oraz do przedszkolaków rzadszymi ich adresatami.
W artykule przybliżono ideę edukacji włączającej oraz przedstawiono wyzwania, jakim będzie musiał sprostać nauczyciel (w tym nauczyciel wychowania komunikacyjnego) pracując jednocześnie z dziećmi sprawnymi i niepełnosprawnymi, a także pojęcie oraz przykłady realizacji edukacji rówieśniczej w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego w odniesieniu do młodzieży.

NEW EDUCATIONAL IDEAS AND EDUCATION OF CHILDREN AND YOUTH ON THE ROAD TRAFFIC SAFETY

The changes that are now taking place in education require a revision of the existing methods and forms of road safety education of children and youth, as well as adequate preparation of teachers to work with children of special educational needs (with disabilities), and with young people. One should also intensify existing educational activities in relation to such pupils, because so far they were less frequently targeted, in contrast to the younger children of school age and preschool children.
The article brought closer the idea of inclusive education and presents the challenges that will have to be met by the teacher (including road safety education teacher) while working with normal and disabled children, as well as the concept and examples of the implementation of peer education in the field of road safety for young people.

Wstęp

Edukacja dzieci i młodzieży w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego (brd) prowadzona jest w większości krajów na świecie. Najczęściej adresowana jest do dzieci w młodszym wieku szkolnym oraz do przedszkolaków. Rzadziej edukacją brd objęte są dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych (z niepełnosprawnościami) i młodzież.

W odniesieniu do **dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych** edukacja brd jest realizowana (lub z założenia może być realizowana) w szkołach i placówkach specjalnych (przedszkola specjalne, szkoły podstawowe specjalne, szkoły średnie zawodowe, warsztaty terapii zajęciowej, ośrodki socjoterapii (dla osób niesłyszących), ośrodki szkolno-wychowawcze). Są to instytucje, w których kształci i wychowuje się tylko dzieci z różnymi zaburzeniami, upośledzeniami.

Ostatnio można zauważyć rosnące znaczenie edukacji włączającej, zakładającej zasadniczą reformę dotychczasowego systemu edukacji. Polega ona na umożliwieniu niepełnosprawnym uczniom nauki razem ze sprawnymi rówieśnikami w zwykłych szkołach powszechnych, na docenianiu i wspieraniu wszystkich uczniów (nie tylko niepełnosprawnych, ale także tzw. trudnych, ze środowisk patologicznych, środowisk mniejszości etnicznych itp.) oraz dostosowywaniu szkoły do uczniów o zróżnicowanych potrzebach, a nie odwrotnie.

Wprowadzenie edukacji włączającej do szkół będzie wymagało zrewidowania dotychczasowych metod i form wychowania komunikacyjnego oraz odpowiedniego przygotowania nauczycieli do pracy jednocześnie z dziećmi sprawnymi niepełnosprawnymi w zakresie brd. [10, 11]

Społeczne włączenie (ang. *social inclusion*) to polityka wyrównywania społecznych różnic między osobami mającymi dostęp do nowej wiedzy a tzw. *wykluczonymi*. Według UNESCO, włączanie rozumiane jest jako proces wychodzenia naprzeciw różnym potrzebom wszystkich dzieci, młodzieży i dorosłych poprzez zwiększanie ich uczestnictwa w nauce, kulturze i życiu społecznym oraz eliminację form wykluczania w edukacji. Włączanie społeczne jest przeciwieństwem wykluczenia społecznego.

Być „zbędnym" znaczy być nadliczbowym, niepotrzebnym, bezużytecznym niezależnie od tego, jaki rodzaj potrzeb i pożytków określa standard użyteczności i nieodzowności. Inni cię nie potrzebują; poradzą sobie równie dobrze – a nawet lepiej – bez ciebie. Nie istnieje żaden oczywisty powód twojej obecności i nie ma podstaw, byś mógł domagać się prawa do pozostania. Uznać kogoś za „zbędnego" znaczy wyrzucić go dlatego, że przeznaczony jest do wyrzucenia, jak pusta i bezzwrotna plastikowa butelka albo zużyta jednorazowa strzykawka, nieatrakcyjny towar, na który nie ma nabywców albo bezużyteczny, wybrakowany lub uszkodzony produkt zdjęty z taśmy przez kontrolerów jakości (...). [2]

„Europa 2020 – strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu" [17] jest nową długookresową strategią rozwoju Unii Europejskiej na lata 2010-2020. Została zatwierdzona przez Radę Europejską 17 czerwca 2010 r., zastępując realizowaną w latach 2000-2010 Strategię Lizbońską.

Komisja Europejska opracowała 10 zintegrowanych wytycznych dla krajów członkowskich w różnych obszarach polityk gospodarczych, tak aby ich realizacja doprowadziła do szybkiego osiągnięcia głównych celów strategii „Europa 2020". Zintegrowane wytyczne stanowią podstawę do opracowania przez rządy państw członkowskich krajowych programów reform. Do edukacji włączającej nawiązują:

Wytyczna 9: Poprawa jakości i wydajności systemów kształcenia i szkolenia na wszystkich poziomach oraz zwiększenie liczby osób podejmujących studia wyższe lub ich odpowiedniki.

Wytyczna 10: Promowanie włączenia społecznego i zwalczanie ubóstwa.

Strategia „Europa 2020" ma być europejską odpowiedzią na globalne wyzwania, w tym rosnącą konkurencję ze strony Stanów Zjednoczonych i nowych potęg gospodarczych – Indii i Chin, zmiany klimatu oraz wyczerpujące się zasoby naturalne czy obserwowany proces starzenia się społeczeństw, stanowiący poważne zagrożenie dla europejskiego modelu socjalnego.

Główny cel reform, jakim jest przyspieszenie wzrostu gospodarczego i zwiększenie zatrudnienia w Unii Europejskiej, nie uległ zmianie, natomiast postulowany model europejskiej społecznej gospodarki rynkowej w większym niż dotychczas stopniu ma się opierać na trzech następujących współzależnych i wzajemnie uzupełniających się priorytetach:

1. *Wzrost inteligentny* (ang. smart growth) – czyli rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach.
2. *Wzrost zrównoważony* (ang. sustainable growth) – czyli transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, efektywniej korzystającej z zasobów i konkurencyjnej.
3. *Wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu* (ang. inclusive growth) – czyli wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Elementem tej strategii jest Europejski Program Walki z Ubóstwem, który obejmuje działania na rzecz zapewnienia spójności społecznej i terytorialnej, tak aby korzyści płynące ze wzrostu gospodarczego i zatrudnienia były szeroko dostępne, a osoby ubogie i wykluczone społecznie mogły żyć godnie i aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym.

W ramach projektu powstała platforma współpracy i wymiany dobrych praktyk w zakresie walki z wykluczeniem. Zadaniem państw członkowskich było opracowanie programów rozwiązywania problemów grup szczególnie zagrożonych – m.in. samotnych rodziców, osób starszych, niepełnosprawnych, mniejszości czy bezdomnych, jak również zapewnienie wsparcia osobom zagrożonym ubóstwem, wykorzystując w pełni krajowe systemy emerytalne oraz socjalne. [20, 16, 24]

Nastolatki stanowią specyficzną grupę uczestników ruchu drogowego. Nie są już dziećmi, ale też nie są jeszcze dorosłymi. Osoby w tym wieku wykazują różny stopień dojrzałości. Jest to trudny okres dla młodego człowieka charakteryzujący się przeobrażeniami w budowie i wyglądzie ciała, psychice (kształtowanie osobowości, postawy wobec własnej i drugiej płci, pełnienie ról społecznych). Grupa ta stanowi również trudny obiekt dla twórców i realizatorów różnych działań ze względu na jej zachowanie oraz podejście do wielu aspektów życia społecznego.

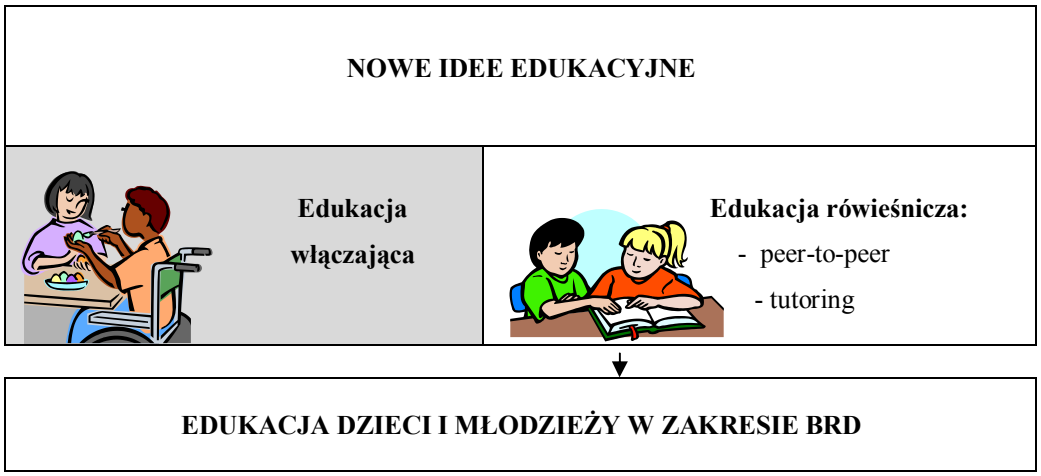
Wypadki drogowe są główną zewnętrzną przyczyną śmierci młodych osób. Nastolatki poruszają się w ruchu drogowym jako piesi, rowerzyści, motorowerzyści, motocykliści, pasażerowie samochodów osobowych i transportu publicznego. Są znacznie bardziej narażeni na udział w wypadku jako pieszy lub rowerzysta niż pozostali uczestnicy ruchu drogowego.

Badania wykazały, że:

- istnieje różnica między stanem wiedzy o brd, a zachowaniem nastolatków w ruchu drogowym; nastolatki przyswajają wiedzę, lecz nie stosują jej w praktyce; większość nastolatków zachowuje się ryzykownie w ruchu drogowym, np. przebiega przez ulicę,

przechodzi między zaparkowanymi lub jadącymi powoli samochodami; jest grupa nastolatków, głównie chłopców, która podejmuje skrajnie ryzykowne zachowania,
- chłopcy są głównymi sprawcami wypadków drogowych w każdym wieku; dziewczynki rzadziej podejmują ryzyko i są bardziej ostrożne, jednak różnica między chłopcami a dziewczynkami szczególnie wśród młodszych nastolatków jest nieznaczna,
- nastolatki nie potrafią odpowiedzieć, co ich skłania do podejmowania ryzyka; wiele błędnych zachowań jest podejmowanych nieświadomie i nie postrzeganych za ryzykowne,
- istnieje związek między spożywaniem alkoholu przez młode osoby a podejmowaniem ryzykownych zachowań w ruchu drogowym,
- nastolatki nie są zainteresowane edukacją w zakresie brd. [18]

Na rysunku przedstawiono nowe idee edukacyjne, które powinny być wykorzystywane w edukacji dzieci i młodzieży w zakresie brd.

Rys. 1. Nowe idee przydatne w edukacji dzieci i młodzieży w zakresie brd. Kolorem szarym zaznaczono obszar edukacji wymagający systemowego rozwiązania, tj. zrewidowania dotychczasowych treści, metod i form wychowania komunikacyjnego oraz odpowiedniego przygotowania nauczycieli do pracy w zakresie brd jednocześnie z dziećmi sprawnymi i niepełnosprawnymi.

Fig. 1: New ideas useful in the education of children and youth in the field of road traffic safety. The gray colour marks the area of education that requires a systemic solution, i.e., revising existing contents, methods and forms of the road safety education and appropriate preparation of teachers to work in the field of road traffic safety, at the same time, with normal and-disabled children.

1. Edukacja włączająca (inkluzyjna) dzieci

Edukacja włączająca jest stosunkowo nową ideą edukacyjną. Wymaga zmian i modyfikacji treści, podejść, struktur i strategii nauczania obejmujących wszystkie dzieci oraz odpowiedzialności ogólnego systemu powszechnej edukacji za ich kształcenie.

Często edukacja włączająca jest utożsamiana z edukacją integracyjną. Jednak istnieją istotne różnice między integracją a włączaniem, ponieważ za każdym z tych pojęć stoi odmienna filozofia myślenia.

Najważniejsze różnice polegają na tym, że:

Edukacja integracyjna koncentruje się głównie na umieszczeniu dziecka niepełnosprawnego w szkole ogólnodostępnej w klasie specjalnej, albo w klasie z pełnosprawnymi rówieśnikami. Daje to szansę dziecku niepełnosprawnemu na naukę w zwykłej szkole i na uczestnictwo (w ograniczonym zakresie) w życiu szkoły. W tym podejściu dominuje medyczny model niepełnosprawności, skoncentrowany na deficytach dziecka i przystosowaniu go do istniejącego systemu szkolnego i społecznego.

Edukacja włączająca skupia się na tym, jak efektywnie uczyć dzieci i jak zapewnić im poczucie przynależności do zbiorowości szkolnej. Istota edukacji włączającej polega na społecznym modelu niepełnosprawności, gdzie nie dziecko należy zmieniać i przystosowywać do systemu szkolnego, lecz odwrotnie – szkoła i system nauczania musi się zmienić tak, by wyjść naprzeciw indywidualnym potrzebom wszystkich dzieci – i sprawnych i niepełnosprawnych. Włączanie nie oznacza więc przystosowania wszystkich dzieci do jednego wzorca. Podstawową jego zasadą jest elastyczność – tzn. uznanie, że dzieci mogą uczyć się w różnym tempie, a nauczyciele powinni umieć wspierać ich naukę w sposób dostosowany do ich zróżnicowanych potrzeb, uzdolnień i tempa rozwoju. Ponadto liczba dzieci niepełnosprawnych w klasie powinna odpowiadać liczbie takich dzieci w całej społeczności – na 30 uczniów może przypadać maksymalnie 1-2 dzieci z niepełnosprawnościami (w placówkach integracyjnych 4 na 20).

Edukacja włączająca zajmuje czołowe miejsce w polityce oświatowej wszystkich krajów członkowskich Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD).

W Polsce temat edukacji włączającej jest obecny już od ponad 20 lat i nadal nie ma zgodności, co do zasadności takiego rozwiązania. W Europie natomiast coraz częściej jest ona z powodzeniem stosowana, np. w Austrii ponad 50% dzieci z niepełnosprawnością uczy się w szkołach ogólnodostępnych. Jeśli idea ta znajdzie szerokie zastosowanie w edukacji szkoły specjalne będą przeznaczone jedynie dla dzieci ze znacznym i głębokim upośledzeniem umysłowym, które nie byłyby w stanie uczyć się w szkole ogólnodostępnej.

Edukacja włączająca jest szansą na stworzenie dzieciom niepełnosprawnym normalnego życia wśród pełnosprawnych rówieśników, ogranicza ich wyłączenie, izolację. Wymaga jednak dostosowania szkół do obecności w nich dzieci niepełnosprawnych m.in. dzięki wprowadzeniu Karty Indywidualnych Potrzeb Ucznia. Karta zawierać powinna specjalistyczną diagnozę lub rozpoznanie dokonane przez zespół nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia, obszary, w których uczeń potrzebuje wsparcia i pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz okresowe oceny efektywności działań podejmowanych wobec ucznia.

Niestety, w Polsce system włączania napotyka szereg trudności. Najważniejsze z nich, to niedostosowanie szkół do funkcjonowania w nich uczniów z niepełnosprawnościami (np. brak podjazdów, wind, specjalnych materiałów dydaktycznych, odpowiednio przygotowanych nauczycieli, opracowanie nowych wskaźników jakości pracy szkoły) oraz konieczność dokonania zmian w świadomości społecznej, postaw i zachowań zarówno dzieci jak i dorosłych wobec dzieci niepełnosprawnych. [15, 25]

Jednak wprowadzenie edukacji włączającej do szkół w Polsce wydaje się być przesądzone. Decydujące znaczenie w tym zakresie mają przepisy umożliwiające rodzicom wybór miejsca kształcenia specjalnego swojego dziecka (może to być szkoła

ogólnodostępna, szkoła z klasami integracyjnymi lub szkoła specjalna). Uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych (tj. posiadający wydane przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną) orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego mają prawo uczęszczać do każdego rodzaju przedszkola/szkoły (ogólnodostępnego, integracyjnego, specjalnego). Ustawa o systemie oświaty (art. 1) określa, że system oświaty (m.in. przedszkola, szkoły) zapewnia w szczególności:

- dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej,
- możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną oraz niedostosowaną społecznie, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami,
- opiekę nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych. [14]

W Polsce, w całej populacji uczniów wzrasta liczba dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, co wymaga zapewnienia odpowiednich warunków nauki i wyrównywania szans edukacyjnych w środowisku lokalnym, rówieśniczym, rodzinnym i społecznym. W tym celu należy stworzyć odpowiednie prawo, zapewnić pomoc i wsparcie szkół w podejmowaniu nowych wyzwań edukacyjnych oraz przygotować i zatrudniać odpowiednich specjalistów do specjalistycznej pracy z uczniami (nauczyciel i asystent dziecka niepełnosprawnego).

Asystent dziecka niepełnosprawnego, tak zwany cień jest to osoba dorosła udzielająca indywidualnego wsparcia uczniowi niepełnosprawnemu.

Asystent dziecka niepełnosprawnego może być zatrudniony zgodnie z przepisami na podstawie karty nauczyciela lub kodeksu pracy. W pierwszym przypadku, jeśli jest to nauczyciel z przygotowaniem pedagogicznym, w drugim, gdy jest to osoba z przygotowaniem asystenckim nie będąca nauczycielem.

Dostosowanie form nauczania, możliwość pobierania nauki zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami także może dotyczyć zapewnienia dziecku osoby/asystenta wspierającego na terenie przedszkola / szkoły. Możliwość zapewnienia osoby asystującej dziecku w szkole dają także zapisy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dn. 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. z 2001 r., Nr 61,poz. 624 z późn. zm.) – załącznik nr 2 określający ramowy statut szkoły podstawowej. [3]

1.1. Przykłady strategii i technik wspólnego nauczania dzieci sprawnych i niepełnosprawnych

W Polsce edukacja włączająca jest ciągle jeszcze mało znana, często mylona z edukacją integracyjną. Wynika to przede wszystkim z braku wiedzy teoretycznej i praktycznej na temat skutecznego sposobu wdrażania edukacji włączającej w codzienną praktykę szkolną.

Poniżej przedstawiono przykłady strategii i technik wspólnego nauczania dzieci sprawnych i niepełnosprawnych, które muszą być także uwzględniane przez nauczycieli realizujących treści z zakresu brd.

Strategia uczenia się we współpracujących grupach (uczenie się we współpracy, praca w małych grupach) polega na pracy uczniów w małych 6-8 osobowych grupach. Chodzi o to, by dzieci pracowały „jako grupa", a nie „w grupie".

Rola nauczyciela w tym przypadku polega na nadzorowaniu pracy uczniów, oraz:

1. wyborze odpowiedniego zadania dla grupy tak, aby każde dziecko, zwłaszcza to ze specjalnymi potrzebami, mogło wnieść swój wkład,
2. nauczeniu umiejętności ważnych w procesie komunikowania się (m.in. słuchania, nawiązywania kontaktu wzrokowego, zadawania pytań, ośmielania, rozumienia punktu widzenia kolegi, szacunku dla odmienności i różnic indywidualnych),
3. nauczeniu umiejętności radzenia sobie z ewentualnymi problemami – np. zachowaniami agresywnymi bądź pasywnymi.

Strategia samoregulowanego uczenia się

Celem tej strategii jest pomoc uczniom w sprawowaniu kontroli nad własnym uczeniem się.

Głównym zadaniem nauczyciela jest tu nauczenie strategii samokontroli przy rozwiązywaniu problemów szkolnych. Polega ona na:

- wyznaczeniu własnego celu wynikającego z preferencji i potrzeb,
- zaplanowaniu i wdrożeniu działań, by zrealizować ten cel,
- samoocenie postępów w jego realizacji,
- zrewidowaniu celów i działań w zależności od wyników samooceny.

Budujące ocenianie i informacje zwrotne

Strategia ta ma na celu sprawdzenie czego się uczeń nauczył i udzielanie mu częstych informacji zwrotnych. Ocena budująca daje uczniowi szansę na poprawę w trakcie okresu szkolnego, a nauczycielowi pozwala ocenić czy jego metody nauczania są skuteczne. Ocenianie budujące może być realizowane np. poprzez quizy, sprawdziany, kartkówki, testy, obserwację wywiady i rozmowy – indywidualne lub grupowe.

Informacje zwrotne mają na celu zmotywowanie uczniów, pokazanie im co zrobili dobrze i co mogą poprawić. Informacje te powinny być przekazane możliwie szybko, powinny być konkretne, wskazywać co uczeń zrobił dobrze lub źle, koncentrować się na sposobie rozwiązania zadania.

Strategia wspomaganej i alternatywnej komunikacji

Strategia ta dotyczy uczniów z trudnościami w werbalnym porozumiewaniu się z innymi. Uczniowie tacy wspomagani są technikami naturalnymi (niewerbalne środki komunikacji: mimika twarzy, gesty i sygnały manualne) i technikami wspieranymi pomocami zewnętrznymi (systemy znaków graficznych, obrazki, karty z symbolami i pomoce generujące głos komputerowo, np. syntezatory mowy). Wyboru odpowiednich zestawów technik powinien dokonać interdyscyplinarny zespół specjalistów (logopeda, pedagog specjalny, psycholog, lekarz, technik) we współpracy z uczniem i jego rodziną. [22, 10, 11]

1.2. Rola i zadania nauczyciela w edukacji włączającej

Dzieci uczą się w różnym tempie, a więc nauczyciele muszą posiadać umiejętności, wspierające w elastyczny sposób ich proces uczenia się. Należy brać pod uwagę różne aspekty rozwoju: emocjonalny, poznawczy, twórczy, społeczny, fizyczny, moralny. Niektóre dzieci wymagają większego wsparcia emocjonalnego, inne wsparcia w nauce, dostosowania materiału, większego wsparcia technicznego, np. takiego jak aparaty słuchowe, maszyny Brajla, lub dostosowań architektonicznych.

W edukacji włączającej do podstawowych zadań nauczyciela, wymagających stałego poszerzania wiedzy i doskonalenia swojej kompetencji, należą:

- tworzenie właściwego klimatu w szkole i budowanie relacji międzyludzkich,
- organizowanie odpowiedniego wsparcia zgodnie z indywidualnymi potrzebami dzieci,

- elastyczne podejście w zakresie treści programowych i metod nauczania,
- ocena postępów ucznia motywująca ich do pracy i wspierająca rozwój,
- budowanie partnerskich relacji z rodzicami.

Głównym zadaniem specjalistów pracujących w szkole jest przekazywanie nauczycielom wiedzy specjalistycznej i umiejętności, które będą istotne i ważne w codziennym postępowaniu z dzieckiem i w nauce. *Specjalista ma pomagać nauczycielowi, by ten stawał się terapeutą, czyli patrzył na dziecko w sposób całościowy, a nie przez pryzmat jego niepełnosprawności, by pomagał w zdobywaniu samodzielności, niezależności i pewności siebie.*

A zatem nowe zadania specjalisty w szkole są następujące:

- *jest on stałym doradcą nauczycieli, uczniów i rodziców,*
- *dzieli się wiedzą i umiejętnościami organizacyjnymi i społecznymi ułatwiającymi akceptację i adaptację niepełnosprawności dziecka,*
- *wspólnie z nauczycielami i rodzicami dokonuje pełnej diagnozy funkcjonalnej i interakcyjnej dziecka,*
- *pobudza nauczycieli do samodzielnego twórczego działania,*
- *pomaga nabywać nowe kompetencje dotyczące radzenia sobie z dzieckiem z określonym rodzajem niepełnosprawności,*
- *utwierdza nauczycieli w jego pozytywnych osiągnięciach, ale również zwraca uwagę na błędy,*
- *pomaga rodzicom i nauczycielom w rozwiązywaniu bieżących problemów wychowawczych i dydaktycznych,*
- *wspólnie wypracowuje optymalne rozwiązania podczas zajęć superwizyjnych,*
- *opracowuje wspólnie z rodzicem i nauczycielem Indywidualny Plan Edukacyjny dla dzieci z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego,*
- *zachęca nauczycieli do stosowania wsparcia rówieśniczego (tutoring rówieśniczy),*
- *animuje budowanie koalicji na rzecz ucznia z SPE (specjalnymi potrzebami edukacyjnymi).*

Są to nowe kierunki działań dla specjalistów, które oznaczają mniej pracy z dzieckiem, a więcej na rzecz dziecka; głównie ma być on animatorem wsparcia udzielanego rodzicom i nauczycielom. [4]

2. Edukacja rówieśnicza (peer education)

W edukacji młodzieży w zakresie brd duże znaczenie ma edukacja rówieśnicza. Pojęcie edukacji rówieśniczej jest jeszcze w Polsce mało znane. W przeciwieństwie do krajów Europy Zachodniej, gdzie od lat z sukcesem działają programy wykorzystujące tę koncepcję, u nas wciąż w niewielkim stopniu wykorzystuje się potencjał związany z wzajemnym uczeniem się młodych ludzi.

Edukacja rówieśnicza określana jest jako wzajemne uczenie się osób reprezentujących tę samą lub zbliżoną grupę wiekową. Proces ten może mieć charakter spontaniczny, nieplanowany lub polegać na zaplanowanych działaniach skierowanych do konkretnych grup.

Najważniejszą cechą edukacji rówieśniczej jest możliwość dostosowania jej do potrzeb uczestników, którzy często sami decydują, czego i jak chcą się nauczyć. Większość istniejących programów edukacji rówieśniczej dotyczy młodych ludzi i ich potrzeb.

Edukacja rówieśnicza jest jedną z form edukacji nieformalnej. Formalny system edukacji tworzą m.in. szkoły, uniwersytety, szkolenia zawodowe dostarczające młodym ludziom podstawową wiedzę, która umożliwia im integrację społeczną. W tym systemie nauczyciel przekazuje wiedzę uczniowi głównie w formie kursów i realizując programy nauczania.

Po zakończeniu edukacji formalnej uczeń otrzymuje świadectwo potwierdzające nabycie wiedzy i umiejętności praktycznych zgodnie z oficjalnymi kryteriami.

Edukacja nieformalna to „nauka poprzez praktykę" (learning by doing). Polega ona na interakcji pomiędzy uczniami i sytuacjami, których doświadczają. Nie ma tu nauczycieli dostarczających wiedzę z urzędu. Kluczową rolę pełni natomiast edukator-rówieśnik zaangażowany w organizowanie uczniom doświadczeń edukacyjnych poprzez wykorzystanie rożnych metod, m.in. edukacji rówieśniczej, pracy nad projektami, projektami mobilnymi. Kształcenie nieformalne koncentruje się na młodym człowieku, a nie na przedmiocie nauczania czy na materiałach dydaktycznych. [7]

Zazwyczaj kształcenie nieformalne związane jest z czasem wolnym lub rozrywką. Dzięki temu nie ma w nim przymusu, młodzi ludzie uczestniczą w zajęciach z własnej woli.

Metody Peer Education używają na świecie organizacje zajmujące się różnorodną tematyką i różnorodnymi grupami odbiorców. Począwszy od skautów, przez organizacje ekologiczne, charytatywne, przeciwdziałające dyskryminacji, po kościoły.

Metoda ta jest szczególnie efektywna w prewencji uzależnień od narkotyków i zachorowań na AIDS, w której „rówieśnik relacjonuje problem rówieśnikowi".

Człowiek w ciągu całego życia jest członkiem wielu grup. Grupa to przynajmniej dwie osoby, które mają wspólne cele oraz kierują się w życiu tymi samymi zasadami i tworzą rozwiniętą strukturę, która ma za zadanie określić hierarchię i pozycję jej poszczególnych członków. Bycie członkiem grupy jest bardzo istotne, ponieważ sprzyja prawidłowemu rozwojowi człowieka. Dzięki temu nie czuje się on samotny i może pogłębiać swoje zainteresowania. Grupa kształtuje jego osobowość i pomaga w odkrywaniu świata.

Największy wpływ na życie i rozwój człowieka wywiera grupa rówieśnicza. To zbiorowość ludzi, którzy są w tym samym lub bardzo zbliżonym wieku. Czynnikiem wiążącym w takim rodzaju grupy jest poza wiekiem, przynależność do wspólnej struktury organizacyjnej. Istotne jest także występowanie określonych kontaktów, brak istotnych różnic w poziomie wiedzy i rozwoju intelektualnym jej członków.

Grupy rówieśnicze mają ogromny wpływ na kształtowanie się charakteru i osobowości młodych ludzi, którzy w wieku dojrzewania są niezwykle podatni na wpływ ze strony rówieśników.

Grupy rówieśnicze stanowią naturalną drogę procesu uspołeczniania młodzieży i dzieci. Grupa rówieśnicza stwarza możliwości do rozwijania w sobie cech, takich jak wierność, oddanie, lojalność, samokontrolę oraz rozwijania zainteresowań, które preferuje. Grupa rówieśnicza wyraża własne poglądy i swój stosunek do społeczeństwa poprzez różne elementy własnej kultury: rodzaj stroju i zachowania, rodzaj fryzury, język i muzykę; daje poczucie podmiotowości, wzmacnia osobowość, daje poczucie pewności siebie i oparcia, niezależności od autorytetu dorosłych.

Grupa rówieśnicza pełni istotną rolę w procesie socjalizacji jednostki i zaspokaja te potrzeby, których nie udało się zaspokoić dorosłym. O pozytywnym wpływie na socjalizację jednostki świadczy fakt, że każdej jednostce, która należy do danej grupy zależy na tym, aby pozostali członkowie grupy ją akceptowali. Na uznanie i aprobatę

pozostałych członków grupy trzeba zasłużyć. Dlatego dana jednostka podporządkowuje się obowiązującym w całej grupie normom i uznaje narzucane przez grupę sankcje. [4, 23, 26]

Grupy rówieśnicze można podzielić, ze względu na stosunki emocjonalne panujące między ich członkami, na formalne (klasy szkolne, organizacje młodzieżowe, organizacje samorządowe, koła naukowe) i nieformalne. Grupy formalne mają za zadanie zrealizować określone cele na przykład wychowanie młodzieży i wpojenie jej określonych wartości. W grupach nieformalnych, które mają zdecydowanie największy wpływ na młodzież, podstawowym czynnikiem jest więź emocjonalna łącząca jej członków. Grupy nieformalne powstają spontanicznie i nie zawsze można mieć nad nimi kontrolę wychowawczą. [7, 8, 9, 23, 28]

Z edukacją rówieśniczą mamy do czynienia, kiedy rówieśnicy w roli mediatora uczestniczą w łagodzeniu sporów na szkolnym podwórku, kiedy starsi uczniowie pomagają młodszym w zdobywaniu wiedzy i umiejętności, kiedy młodzież udziela swoim rówieśnikom porad przy problemach z narkotykami lub kiedy młodzież tworzy filmy lub przygotowuje przedstawienia teatralne w celu przekazania idei prewencji itd.

Można wyróżnić trzy typy edukacji rówieśniczej:

- mimowolna, gdy młodzi ludzie po prostu przekazują informacje na tematy ich interesujące bez odpowiedniego przeszkolenia i polecenia,
- formalna, kiedy młodym ludziom mówi się, aby przekazali informację, na której treść mają niewielki wpływ,
- gdy młodych ludzi szkoli się w samodzielnym opracowywaniu programu mającego na celu przekazanie pewnych informacji rówieśnikom. [19]

Edukacja rówieśnicza jest skuteczna, ponieważ:

- Młode osoby chętniej przyjmują informacje od rówieśników niż od dorosłych. Szczególnie ci, którzy wychowali się w trudnych warunkach i doznawali rozczarowań ze strony dorosłych mogą być niechętni do współpracy z nimi.
- Młode osoby chętniej mówią szczerze co czują lub myślą rówieśnikom niż dorosłym.
- Młode osoby łatwiej zadają pytania i rozpoczynają dyskusję z rówieśnikami.
- Młode osoby silniej identyfikują się z rówieśnikami, a informacje uzyskiwane od nich mogą się im wydawać bardziej wiarygodne.
- Edukatorzy-rówieśnicy znają język, którym posługują się rówieśnicy.
- Edukatorzy-rówieśnicy mogą stosować własne sposoby omawiania zagadnień i decydować, które z nich należy rozwinąć, mogą się zatem wykazać kreatywnością.

Edukacja rówieśnicza jest korzystna dla wszystkich zaangażowanych w nią stron, ponieważ edukatorzy nabywają pewności siebie, wzrasta ich samoocena oraz zdobywają nowe umiejętności. Ich rówieśnicy otrzymują cenne informacje w ciekawej formie od kogoś, kogo znają i ufają. Dzięki edukacji rówieśniczej można dotrzeć do większej liczby osób, gdyż młodzi ludzie, którym rówieśnik przekaże wiedzę, sami stają się edukatorami i przekazują ją dalej swoim koleżankom i kolegom.

2.1. Rola mentora (edukatora) w procesie edukacji rówieśniczej

Zaproponowanie młodym osobom pełnienia funkcji edukatora rówieśniczego powinno być poprzedzone odpowiednimi zajęciami zakończonymi ich ewaluacją. Po zakończeniu zajęć ich uczestnicy powinni dokładnie wiedzieć, na czym polega funkcja edukatora-rówieśnika. Mentor pracujący z młodymi ludźmi powinien działać ostrożnie, aby nie stracić ich zaufania. Edukatorzy-rówieśnicy mogą mieć trudności z planowaniem oraz wykazywać skłonność do rezygnacji po pierwszych niepowodzeniach. Edukatora-rówieśnika należy więc właściwie stymulować i motywować.

Oprócz wsparcia zwierzchnicy edukatorów-rówieśników (często też młodzi ludzie) muszą poświęcić dodatkowy czas na pomoc w przygotowaniu zajęć (i pomóc początkującym edukatorom-rówieśnikom), zapoznanie z metodyką nauczania tak, aby nie sprawiała im trudności. Ponieważ to edukatorzy-rówieśnicy decydują o tym w jaki sposób i jaką treść przekażą rówieśnikom, powinni dokładnie zapoznać się z zakresem omawianego materiału i sposobami jego realizacji oraz wyjaśnić swoje wątpliwości ze zwierzchnikami, aby nie przekazywać ich niepoprawnie lub wybiórczo.

Edukatorzy-rówieśnicy najczęściej sami wymyślają, opracowują i przedstawiają swój program. Jednak to ich zwierzchnicy dostarczają wzoru (schematu), który wypełniają treścią. Każde spotkanie powinno być poświęcone jednemu tematowi. Poziom trudności musi być dostosowany do możliwości uczestników. Spotkanie nie może być nudne, ani trudne do zrozumienia.

Odpowiednio przygotowana i wspierana edukacja rówieśnicza może przynieść dobre wyniki, których standardowa praca z młodzieżą nie zapewnia. Konieczna jest przy tym wymiana doświadczeń między osobami prowadzącymi i edukatorami-rówieśnikami w celu wypracowania najlepszych rozwiązań oraz schematu realizacji zajęć rówieśniczych, a także wzajemne kształcenie.

Edukatorzy rówieśnicy mogą efektywniej niż dorośli realizować programy kierowane do młodzieży z grup ryzyka. Program profilaktyczny oparty o pomysły i pracę edukatorów rówieśniczych jest ekonomiczny, edukatorzy-rówieśnicy docierają bezpośredniej do grupy docelowej.

Warto wykorzystać potencjał, który tkwi w młodzieży, animując różne przedsięwzięcia profilaktyczne ukierunkowując ucznia w stronę pozytywnych zachowań takich jak kreatywność, odpowiedzialność i przynależność do grupy.

Edukacja rówieśnicza musi być postrzegana w kategoriach wspólnoty interesów – organizatorów (instytucji o charakterze edukacyjnym) i uczestników (młodzieży).

Podmiotowa relacja uczeń – nauczyciel pozwala w dużym zakresie poznać mechanizmy skutecznego wspierania uczniów w ich pomysłach. Zrozumienie i zaakceptowanie pomysłów uczniów może być pomocne również w kontaktach: instytucja edukacyjna – rodzice.

Do tego przedsięwzięcia konieczne jest odpowiednie przygotowanie pedagogów oraz stworzenie zintegrowanego i wspierającego się zespołu opiekunów i edukatorów rówieśniczych.

Warto popierać tworzenie właściwego środowiska dla rozwoju edukacji rówieśniczej i jednocześnie dostrzegać i uwzględniać trudne aspekty związane z jej wdrażaniem, np. obawą, że nauczyciele nie poradzą sobie z tendencjami uczniów do przejmowania władzy – kompetencji i uprawnień pedagogów, deprecjonowaniem roli dorosłych w procesie socjalizacji, manipulowaniem nauczycielami, zaniedbywaniem obowiązków szkolnych, filtrowaniem informacji, zmęczeniem rolą, z także wykorzystywaniem młodych osób do realizacji celów i zadań dorosłych.

Musimy być jednak przygotowani na korzyści i straty płynące z wdrażania edukacji rówieśniczej. [6, 7, 12, 13]

2.2. Przykłady realizacji edukacji rówieśniczej w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego

Projekt MODULE Close-to

Projekt MODULE Close-to był realizowany pilotażowo w latach 2004-2006 w 5 krajach europejskich. Wyniki tego projektu dały podstawę do jego kontynuowania i rozszerzenia. Do marca 2010 roku prowadzono go w 11 krajach Unii Europejskiej.

Realizacja MODULE Close-to w poszczególnych krajach wymagała stałej współpracy z instytucjami i organizacjami rządowymi i pozarządowymi, które zapewnią rekrutację odpowiednich trenerów-rówieśników. Szczególny nacisk położono na wsparcie odpowiednich władz, współpracę z policją, organami sądowymi, ubezpieczycielami jak również współpracę ze środowiskiem szkoleniowców i ich czynne włączenie się do tej prewencyjnej akcji. Metodę „peer-to-peer" postanowiono zastosować w szkoleniu młodych kandydatów na kierowców w wieku od 18 do 24 lat. Kierowcy-sprawcy wypadków (skazani za przestępstwo drogowe lub z własnej inicjatywy) przychodzili na zajęcia teoretyczne do wyznaczonych szkół nauki jazdy. Byli do nich przygotowani pod kierunkiem opiekującego się nimi wyznaczonego instruktora, który wcześniej przeszedł odpowiednie szkolenie w tym zakresie. Przyszli trenerzy – młodzi sprawcy wypadków drogowych byli rekrutowani zazwyczaj za pośrednictwem organów sądowniczych lub organizacji i instytucji związanych z problematyką wypadków drogowych, np. stowarzyszeń zajmujących się pomocą poszkodowanym w wypadkach drogowych.

Zlecenie sprawcom udziału w kursach i zajęciach dla przyszłych kierowców, a więc wykonanie nieodpłatnej pracy społecznej, jest bardziej pożyteczne niż orzekanie im małych wyroków sądowych; jest również pewną formą zadośćuczynienia. Jest to efektywniejsza metoda resocjalizacji sprawcy wypadku niż krótki pobyt w więzieniu lub wyrok w zawieszeniu, podczas którego nie ma z tej osoby pożytku dla społeczeństwa. MODULE Close-to koncentrował się na osobie sprawcy wypadku – jemu przypisano główną rolę w zdarzeniu – jego skłonnościom do ryzykownych zachowań, okolicznościach wypadku, konfrontacji z konsekwencjami, odbywaniem zasądzonej kary.

Zajęcia z udziałem peer-mentorów mogą być również realizowane w szkołach średnich, w których realizowane są kursy na prawo jazdy.

Ważne było, aby sprawca miał jak najwięcej cech wspólnych w grupą kursantów – pochodził z tej samej okolicy, był w podobnym wieku, itd., tak, aby obecne na kursie osoby identyfikowały się z nim i wyobrażały sobie siebie w jego sytuacji. MODULE Close-to był autentyczną opowieścią o wypadku, który wydarzył w okolicy znanej słuchaczom oraz był spowodowany przez osobę w ich wieku; opowieścią o przyczynach, skutkach i okolicznościach zdarzenia. Bliskość nadawcy i odbiorcy informacji, emocjonalny charakter relacji potęgowały efekt przeprowadzanych w ten sposób zajęć.

Spotkanie z trenerem-rówieśnikiem miało przyczynić się do zmiany nastawienia i postaw u przyszłych kierowców odnośnie ich uczestnictwa i stwarzania zagrożeń w ruchu drogowym, aby uczestnik zajęć postawił sobie pytanie „jak ja bym się zachował na jego miejscu?".

Partnerzy projektu byli zdania, że metoda „peer-to-peer" powinna być szerzej zastosowana włączona do realizacji w części teoretycznej szkolenia kierowców w krajach UE.

Aby ocenić jak taka prezentacja wpłynęła na kursantów, jak również, aby oszacować jak długo trwają jej efekty po zakończeniu kursu, prowadzone były dodatkowe badania przed i po realizacji zajęć oraz 3 miesiące po ukończeniu całego kursu, porównując grupy uczestników kursu z i bez zajęć z rówieśnikiem – sprawcą wypadku.

W każdym z krajów biorących udział w projekcie przeprowadzono ewaluację wykorzystując te same arkusze badawcze przetłumaczone na języki narodowe.

Ewaluacja działań w ramach projektu MODULE Close-to wykazała, że największy wpływ na zmiany postaw i zachowań kandydatów na kierowców miały:

- najcięższe wypadki opisywane przez peer-mentorów,
- gdy peer-mentor był sprawcą wypadku a nie ofiarą lub świadkiem,
- gdy peer-mentorzy byli w wieku 20-24 lat, czyli niewiele starsi od kursantów,
- gdy peer-mentor był naturalny, a jego historia była opowiedziana emocjonalnie (czyli gdy nie popadł w rutynę, a no to miała wpływ ilość wystąpień w OSK, najlepiej było gdy historia była opowiadana nie więcej niż 5 razy),
- gdy grupa kursantów nie była większa niż 20 osób.

Ważnym elementem ewaluacji projektu było badanie opinii uczestników zajęć MODULE Close-to na temat tego nowego elementu szkolenia kierowców.

W tym celu w formularzu znalazły się pytania tj.: co najbardziej zapadło w pamięć uczestnikom zajęć MCT? Najczęstszymi odpowiedziami były: uczucia jaki targały peer-mentorem podczas opowieści, emocje jakie towarzyszyły spotkaniu, informacje nt. tego jaki wpływ wypadek miał na dalsze życie peer-mentora oraz wiadomość o zwykle bardzo ciężkich konsekwencjach tego zdarzenia (wyrok, odszkodowanie, wyrzuty sumienia).

Na pytanie o to, co było najważniejsze na tych zajęciach, kursanci odpowiadali, że: uświadomienie sobie ogromu konsekwencji wypadków i tego, że mogą one zdarzyć się każdemu. Zwracali oni szczególną uwagę na to, że mogli wysłuchać tej historii z ust kogoś, kto naprawdę to przeżył.

We wszystkich 11 krajach biorących udział w projekcie aż 70% uczestników zajęć stwierdziła, że będą one miały wpływ na ich zachowania za kierownicą. W Polsce ponad 75% uczestników zgodziło się z tym stwierdzeniem.

W ramach ewaluacji zbadano także akceptację tego nowego elementu zajęć teoretycznych w szkoleniu kandydatów na kierowców, pytając się czy poleciłby takie zajęcia innym kandydatom na kierowców – i tu w całej Europie aż 96% uczestników odpowiedziało, że tak, w Polsce 100% uczestników uważało, że należy polecić te zajęcia innym. Innymi słowy akceptacja tego dodatkowego elementu szkolenia była bardzo wysoka. [29, 30]

„Road Show": Międzynarodowy program edukacyjny na rzecz bezpieczeństwa ruchu drogowego

Organizatorem Road show jest Mota-Engil Central Europe S.A. Program dotychczas był realizowany w Holandii, Danii, Czechach, Wielkiej Brytanii, Irlandii, Hiszpanii, Ameryce Łacińskiej (Meksyk, Gwatemala, Kostaryka, Panama, Kolumbia, Ekwador, Boliwia, Paragwaj, Urugwaj, Argentyna).

Road Show to emocjonalny, multimedialny program edukacyjny dla osób w wieku 15-24 lat przy zastosowaniu metody rówieśniczej, tzw. „peer to peer", przedstawiany na dużej scenie w kinie, teatrze, w którym bierze udział kilkaset uczestników. Ważną rolę w całym przedstawieniu pełni odpowiedni nastrój, punktowe oświetlenie, muzyka i efekty

dźwiękowe. W programie wykorzystane są efekty audiowizualne, informacje, refleksje i zeznania bezpośrednich świadków i uczestników wypadku drogowego z regionu, w którym prowadzony jest Road Show. Spotkanie trwa 1 godzinę. [21]

Edukacja rówieśnicza w szkołach zawodowych w ramach projektu SOL (Safe Our Lives)

Wyniki badań wypadków drogowych, które miały miejsce w Austrii wykazały, że główną grupą biorącą w nich udział są słabiej wykształceni młodzi mężczyźni. W związku z tym FGM (Forschungsgesellschaft Mobilität, uczestniczyło wcześniej jako realizator MODULE Close-to w Austrii) podjęło działania mające na celu zwiększenie świadomości młodych ludzi na temat ryzykownej jazdy. Zwrócono się do młodych kierowców – uczniów szkół zawodowych, którzy niedawno otrzymali prawo jazdy i zaczęli prowadzić samochód, z propozycją uczestniczenia w warsztatach z peer-mentorami. Zajęcia te są łatwe do realizacji w szkołach i można je dostosować do potrzeb różnych odbiorców. W trakcie zajęć przedstawiane się dane i fakty na temat bezpieczeństwa ruchu drogowego. Ich częścią jest spotkanie ze sprawcą wypadku, który opowiada swoją historię i mówi o jego konsekwencjach. Osoby uczestniczące w zajęciach mogą zdawać pytania. Część zajęć przeprowadzana jest z wykorzystaniem techniki praca w grupach. Program został poddany ewaluacji.

Program edukacyjny bez jasno określonych celów, oceny osiągnięć uczniów i ewaluacji nie będzie efektywny. Niestety, te podstawowe warunki nie zawsze są uwzględnianie w tworzeniu działań edukacyjnych z zakresu bezpieczeństwa drogowego.

Celem wielu z nich jest po prostu „zmniejszenie liczby wypadków". Taki cel jest godny pochwały, ale zbyt ogólny i szeroki, aby udało się go osiągnąć dzięki jednym lub nawet kilku zajęciom. Dlatego warto skupić się na konkretnym elemencie rzeczywistości drogowej, która stanowi problem dla młodego uczestnika ruchu i go pogłębiać. Błędne jest także założenie, że świadomość zagrożeń i wiedza na ich temat przekłada się na prawidłowe postępowanie, a przecież autorom zajęć z bezpieczeństwa drogowego właśnie na tym zależy. Tworząc zatem działania edukacyjne z tego zakresu należy skupić się na praktyce i systematyczności. Inicjatywy opisane powyżej, choć atrakcyjne i robiące wrażenie, po dłuższym okresie czasu stają się nieefektywne, gdyż młodzi ludzie przestają się utożsamiać z przedstawianymi w nich ludźmi i problemami lub przybierają postawę „mnie to się nigdy nie zdarzy". Pomimo to działania takie są wartościowym i wartym polecenia elementem edukacji brd, o ile będą traktowane jako uzupełnienie zajęć profilaktycznych realizowanych w szkołach i ośrodkach szkolenia kierowców. [27]

3. Tutoring

Obecnie poszukiwany jest nowy model szkoły, który miałby zastąpić szkołę tradycyjną. Pojawiły się trzy koncepcje w tym zakresie:

- **szkoła alternatywna** - Model szkoły oparty jest na odmiennym od tradycyjnego systemie kształcenia i wychowania. W szkole alternatywnej uczniowie utrzymują swobodne i szerokie kontakty z różnymi środowiskami społecznymi, pobierając naukę

również poza szkołą łączą ją z pracą, mają wpływ na dobór treści, metod i środków nauczania zgodnie z ich zainteresowaniami i planami życiowymi,

- **szkoła ustawicznie doskonalona -** zachowany jest system klasowo-lekcyjny, plany i programy nauczania opracowywane są przez wyspecjalizowane komisje bez uprzedniego badania możliwości ich percepcji przez uczniów, pozostaje kierownicza rola nauczyciela w wychowaniu i nauczaniu. Doskonaleniu poddawane są głównie plany, programy, metody i środki nauczania,
- **szkoła zintegrowana -** szkoła jest jedną z wielu placówek edukacyjnych obok środków masowego przekazu, internetu, organizacji społecznych, klubów, bibliotek, muzeów itd. W tym układzie szkoła pełni rolę inicjującą, koordynującą i kontrolną. W procesie nauczania-uczenia się poważne znaczenie przypisano mediom i Internetowi.

Współcześnie również trudno jest opowiadać się ściśle za jednym konkretnym sposobem nauczania. Zarówno rola np. ucznia jako nauczyciela (tutoring), jak i tradycyjny model edukacji nauczyciel – uczeń wnoszą bardzo wiele do procesu edukacyjnego młodego człowieka. Ideałem byłoby dla prowadzącego zajęcia połączenie tych sposobów nauki, aby dziecko wyniosło z lekcji wiedzę od profesjonalnego nauczyciela i mniej wykwalifikowanego, ale mogącego wiele wnieść do rozwoju dziecka – tutora – rówieśnika.

Tutoring, w ogólnym rozumieniu, oznacza towarzyszenie oraz wspieranie w procesie uczenia się, rozwoju, przez osoby, które nie są profesjonalnymi nauczycielami, ale pomagają i podtrzymują uczenie się innych w sposób interaktywny, celowy i systematyczny. osoby te określane są mianem tutorów (ang. tutor = nauczyciel; tutee=uczeń).

Tutoring ma wiele form. Jedną z najbardziej powszechnych są korepetycje.

Tutorem może być każdy: rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy. W sytuacji, gdy rówieśnicy udzielają pomocy w zrozumieniu zagadnienia, mówimy o pre–tutoringu, zwanym **tutoringiem rówieśniczym**.

Dziecku łatwiej jest naśladować i analizować postępowanie rówieśnika niż osoby dorosłej. Nie występuje wówczas drastyczna różnica wiedzy i doświadczeń, ponieważ dzieci doświadczają podobnych wymagań ze strony dorosłych i podobnych trudności w ich spełnianiu.

Dyskusja między dziećmi pełni ważną rolę w ich rozwoju poznawczym. Interakcja z dorosłym jest asymetryczna; dorosły ma władzę, a to narusza warunek wzajemności konieczny dla osiągania zrównoważenia w myśleniu. Asymetria nie występuje gdy rówieśnik ma inny punkt widzenia, ponieważ kontakty rówieśnicze charakteryzują się równowagą zdolności poznawczych. Z tego powodu interakcja oparta na schemacie dziecko–dziecko prowadzi do większego rozwoju poznawczego niż interakcja dziecko–dorosły.

Kontakty rówieśnicze zmuszają rozmawiających do kontroli i porównywania punktów widzenia dwóch stron; związek między dzieckiem a dorosłym to głównie nierówność wiedzy i władzy.

Podczas rozmowy rówieśnicy stają przed koniecznością wzajemnego włączenia się w nią i jej podtrzymywania. W kontaktach z rówieśnikami dzieci chętnie zabierają głos. Ich wypowiedzi są dłuższe, bardziej spójne i zróżnicowane językowo. Dzieci nie odczuwają lęku przez rozmową, ponieważ nie boją się skarcenia, poprawiania przez nauczyciela.

W przypadku odmienności zdań, dziecko nie wycofuje własnego punktu widzenia. Dąży do jego wyjaśnienia, sprecyzowania, skonfrontowania z punktem widzenia

rozmówcy. Uczy się przez to obrony własnego stanowiska i asertywności, a także doboru argumentów, by uzasadnić swoje zdanie i przekonać do nich partnera.

Głównym założeniem tutoringu jest nawiązanie, opartej na współpracy, interakcji między uczniami. Wymaga to istnienia wspólnego zadania/ zagadnienia, nad którym partnerzy pracują razem.

Tutoring rówieśniczy dzieli się na dwie kategorie.

- Opierający się na współpracy dwóch osób, gdzie jedna, pełni rolę nauczyciela, a druga, pełniąca rolę ucznia, skupia się na zrozumieniu tematu. Podczas tej interakcji, dziecko – nauczyciel, pomaga dziecku – uczniowi w opanowaniu określonej wiedzy. Taka współpraca przynosi korzyści dla obu partnerów: tutor skupia na sobie uwagę, uzyskuje wiedzę od bardziej doświadczonej osoby, otrzymuje informacje zwrotne, czuje się swobodnie i ma poczucie bezpieczeństwa; tutor może przeanalizować swoją dotychczasową wiedzę, uzupełnić braki. Podczas tutoringu kształtują się także umiejętności analizy i konfrontowania własnego sposobu myślenia ze słowami partnera oraz swobodnej wymiany myśli.
- Opierający się na współpracy większej liczby dzieci niż dwoje. Aby zadanie miało wartość edukacyjną musi zaistnieć konfrontacja między różnymi punktami widzenia oraz tzw. dyskusja transakcyjna (rozumowanie o rozumowaniu partnera). Przy współpracy nie powinno wystąpić zjawisko dominacji punktu widzenia jednego dziecka. Dyskusja między współpracującymi ze sobą dziećmi umożliwia wzajemne odkrycie podstaw indywidualnego sposobu myślenia każdego z nich i podjęcie próby znalezienia wspólnego rozwiązania zadania. W tej formie edukacji, dzieci mają okazję sprawdzić się w różnych rolach osoby uczącej i nauczanej, konsultanta pomysłu zaproponowanego przez grupę i obrońcy własnego. Na skutek konwersacji i analizy argumentów prezentowanych przez inne osoby w grupie, występuje zjawisko konfliktu społeczno – poznawczego, będącego mechanizmem powodującym zmianę sposobu rozumowania. Konflikt ten pojawia się w trakcie wspólnego rozwiązywania problemów, gdy dziecko natrafia na odmienny, choć niekoniecznie właściwy punkt widzenia prezentowany przez partnera.

Wady i zalety tutoringu:

- Interakcja oparta na schemacie uczeń-uczeń nie jest w stanie zastąpić tradycyjnego schematu nauczyciel – uczeń.
- Rówieśnicy nie potrafią przekazać kolegom wiedzy, jaką otrzymaliby od nauczyciela, gdyż sami takiej wiedzy nie posiadają.
- Rówieśnicy nie potrafią w zadowalający ucznia sposób rozwiać jego wątpliwości, przedstawić zagadnienie z innej strony i dobrać odpowiednie argumenty.
- Dzieci–nauczyciele koncentrują się bardziej na samym zadaniu, niż na osiągnięciu celu nauczania. Sposób nauczania opiera się bardziej na formie pokazu, prezentacji, niż na słownym wyjaśnieniu, co po kolei powinno nastąpić.
- Dzieci nie potrafią, tak jak dorośli, budować strategii w celu wsparcia dziecka w jego wysiłkach związanych z uczeniem się.
- Proces uczenia się zachodzi głównie w kontekście społecznym. Dzięki przebywaniu z ludźmi ujawniają się możliwości poznawcze dziecka. Ma ono wtedy możliwość skonfrontowania swojej wiedzy z wiedzą rówieśników i ustalenia, co opanowało dobrze, a jakie ma braki.
- Tutoring uczy jak się skutecznie porozumiewać, prezentować swoje racje, przyjmować inny punkt widzenia.

- Tutoring uczy współdziałania w różnych grupach, z różnymi dziećmi, nie tylko tymi, które darzą sympatią. [1, 5]

Podsumowanie

Edukacja dzieci i młodzieży w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego (brd) prowadzona jest w większości krajów na świecie. Najczęściej adresowana jest do dzieci w młodszym wieku szkolnym oraz do przedszkolaków. Rzadziej edukacją brd objęte są dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych (z niepełnosprawnościami) i młodzież.

Ostatnio można zauważyć rosnące znaczenie edukacji włączającej, zakładającej zasadniczą reformę dotychczasowego systemu edukacji. Polega ona na umożliwieniu uczniom z niepełnosprawnościami nauki razem ze sprawnymi rówieśnikami w zwykłych szkołach powszechnych. Wprowadzenie edukacji włączającej do szkół w Polsce wydaje się być przesądzone. Decydujące znaczenie w tym zakresie mają przepisy umożliwiające rodzicom wybór miejsca kształcenia specjalnego swojego dziecka (może to być szkoła ogólnodostępna, szkoła z klasami integracyjnymi lub szkoła specjalna).

Wprowadzenie edukacji włączającej do szkół będzie wymagało zrewidowania dotychczasowych treści, metod i form wychowania komunikacyjnego oraz odpowiedniego przygotowania nauczycieli do pracy w zakresie brd jednocześnie z dziećmi sprawnymi i niepełnosprawnymi.

W edukacji młodzieży w zakresie brd duże znaczenie ma edukacja rówieśnicza (peer education). Pojęcie edukacji rówieśniczej jest jeszcze w Polsce mało znane. W przeciwieństwie do krajów Europy Zachodniej, gdzie od lat z sukcesem działają programy wykorzystujące tę koncepcję, u nas wciąż w niewielkim stopniu wykorzystuje się potencjał związany z wzajemnym uczeniem się młodych ludzi.

Edukacja rówieśnicza jest jedną z form edukacji nieformalnej. Edukacja nieformalna to „nauka poprzez praktykę" (learning by doing). Nie ma tu nauczycieli dostarczających wiedzę z urzędu. Kluczową rolę pełni natomiast edukator-rówieśnik zaangażowany w organizowanie uczniom doświadczeń edukacyjnych. Metody Peer Education używają na świecie organizacje zajmujące się różnorodną tematyką i różnorodnymi grupami odbiorców. Począwszy od skautów, przez organizacje ekologiczne, charytatywne, przeciwdziałające dyskryminacji, po kościoły.

Metoda ta jest szczególnie efektywna w prewencji uzależnień od narkotyków i zachorowań na AIDS oraz w szkoleniu kierowców, w której „rówieśnik relacjonuje problem rówieśnikowi".

LITERATURA:

[1] ABC tutoringu podręcznik „Świat Dobrej Przyszłości" – innowacyjna metoda i narzędzia pracy wychowawczej, 2011.
[2] Bauman Z., Życie na przemiał, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005, s. 25-26.
[3] bip.men.gov.pl/men_bip/akty_pr_1997-2006/rozp_100.php?wrapper=test
[4] Bogucka J., Kościelska M., Wychowanie i nauczanie integracyjne Nowe doświadczenia, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 1996.
[5] Czayka-Chełmińska i inn., Tutoring – w poszukiwaniu metody kształcenia liderów. Stowarzyszenie Szkoła Liderów, Warszawa 2007
[6] Croft T. i inn., Integracja społeczna pakiet szkoleniowy, Wydawnictwo Rady europy, Rada europy i Komisja europejska, Strasburg 2000, ss. 37-40.

[7] Doświadczać uczenia. Materiały pokonferencyjne, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Drukarnia ŻAK, Warszawa, 2005 str. 22-23.
[8] www.edukacja.edux.pl/p-5194-wplyw-grup-rowiesniczych-na-rozwoj-czlowieka.php
[9] www.eurekalert.org/pub_releases/2006-01/asu-cpr012406.php
[10] Firkowska-Mankiewicz A., Edukacja – narzędziem przeciw wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych, w: Frąckiewicz L. (red.), Przeciw wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych, IPiSS, Warszawa 2008.
[11] Firkowska-Mankiewicz A., Co nowego w edukacji włączającej, Edukacja 2(110), Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2010, s. 16-23.
[12] Gaś Z, Młodzieżowe programy wsparcia rówieśniczego. Wydawnictwo Naukowe „Śląsk", Katowice 2002.
[13] Integracja społeczna. Pakiet szkoleniowy. Wydawnictwo Rady Europy, 2000.
[14] isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910950425
[15] www.jobs.pl/library.nsf/30b784ae2470b630c12577d700477d4b/fce3321d67ede997c12577bc002bb1f8!OpenDocument
[16] Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej, Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2011.
[17] Krajowy Program Reform Europa 2020, Strategia Na Rzecz Inteligentnego i Zrównoważonego Rozwoju Sprzyjającego Włączeniu Społecznemu, Krajowy Program Reform Europa 2020, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2010.
[18] Leśnikowska-Matusiak I. (red.), Jankowska D., Wacowska-Ślezak J., Wnuk A. Bezpieczeństwo ruchu drogowego. Teoria i praktyka. Edukacja. ITS, ISBN 978-83-60965-97-9, Warszawa 2012 s. 105.
[19] Lilley K., Successful Peer Education with Young People, Youth Work Press, 2001.
[20] www.mg.gov.pl/Bezpieczenstwo+gospodarcze/Strategia+Europa+2020;
[21] mota-engil-ce.eu/pl/csr/roadshow
[22] Mitchell D., What really works in special and inclusive education. Using evidence-based teaching strategies, London & New York, Routledge 2008.
[23] Pilch T., Lepalczyk I., Pedagogika Społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie, Wydawnictwo Akademickie "Żak", Warszawa 1995.
[24] Poradnik dotyczący realizacji wsparcia dla osób wykluczonych społecznie oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Departament Zarządzania Europejskim Funduszem Społecznym w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.
[25] Równe szanse w dostępie do edukacji osób z niepełnosprawnościami. Analiza i zalecenia. Raport przygotowany w ramach prac Komisji Ekspertów ds. Osób z Niepełnosprawnościami przy Rzeczniku Praw Obywatelskich, Zasada równego traktowania. Prawo i praktyka, nr 3, Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich 2012, nr 7, Warszawa 2012.
[26] Rafał-Łuniewska J., Wspieranie dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi razem – rodzice i szkoła, ORE. www.zsl-goraj.cil.pl/dokumenty/wdsp.pdf
[27] www.sol-project.eu/docs/file/8_Wir_fahrn_ab.pdf
[28] steinhardt.nyu.edu/scmsAdmin/uploads/000/776/Chinese_North_American_Children.pdf
[29] Wacowska-Ślęzak J., Wnuk A., Edukacja rówieśnicza w szkoleniu kandydatów na kierowców na przykładzie europejskiego projektu MODULE Close-to, Transport Samochodowy 4-2010, Instytut Transportu Samochodowego, Warszawa, ss. 80-90.
[30] Wacowska-Ślęzak J., Wnuk A., Edukacja rówieśnicza w szkoleniu kandydatów na kierowców – europejski projekt MODULE Close-to, Kwartalnik BRD nr 2/2010. Instytut Transportu Samochodowego, Warszawa, ss. 12-16.